

Portaal Moeistraat, Sint-Martens-Latem

Programma van Maatregelen

Auteurs:

W. De Roeck (veldwerkleider)
E. Ghyselbrecht (aardkundige)
P. Valentijn

Autorisatie:

X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Aanleiding van het onderzoek	4
2.1	Het uitgevoerde vooronderzoek	4
3	Gemotiveerd advies over het al dan niet nemen van maatregelen	6
3.1	Volledigheid van het onderzoek	6
3.2	De aan- of afwezigheid van een vindplaats	6
3.3	Impact van de geplande werken	8
3.4	De bepaling van de maatregelen	8

1 Inleiding

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in september 2019 een nota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Portaal Moeistraat in Sint-Martens-Latem. De nota bestaat uit een landschappelijk bodemonderzoek (prospectie zonder ingreep in de bodem) is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen aanleg van het parkbos. De nota volgt op een reeds bekrachtigde archeologienota, uitgevoerd door het Vlaams Erfgoed Centrum in maart 2019.

Afb. 1. Aanduiding van het plangebied met deelgebiednummers op de Basiskaart Vlaanderen (GRB).

2 Aanleiding van het onderzoek

2.1 Het uitgevoerde vooronderzoek

Het plangebied is onbebouwd en gelegen aan een weg, de Moeistraat. Het plangebied kan verder opgedeeld worden in twee zones. De noordelijke zone is voornamelijk in gebruik als bosgebied terwijl de overige zone in gebruik is als grasland. Binnen het plangebied is eveneens nog een gracht gelegen.

In de omgeving kan vastgesteld worden dat ten westen van het plangebied bebouwing aanwezig is. Dit is in tegenstelling tot de oostelijke zone waar voornamelijk graszone te situeren is. Ook wordt de oostelijke zone omsloten door een smalle weg. Op basis van de gekende gegevens kunnen in het onderzoeksgebied nog geen verstoorte zones vastgesteld worden.

Binnen het plangebied zal een parkbos gerealiseerd worden. Voor dit parkbos zullen verschillende ingrepen in de bodem plaatsvinden. De ingrepen zullen elk apart besproken worden.

1. Bosgebied

Het bestaande bos zal behouden blijven. Verder zal er in het oostelijke gedeelte van het plangebied een nieuw bos op natuurlijke wijze tot ontwikkeling worden gebracht over een oppervlakte van 2.580 m². Deze zone zal opgehoogd worden met grond afkomstig van het uitgraven van de poelen. Het talud zal direct op het maaiveld aangebracht worden zonder voorafgaande ontzoding of afgraving van de teelaarde. De ontwikkeling van het nieuwe bos zal dus niet gepaard gaan met bodemingrepen.

In het westelijk deel van het plangebied zullen fruitbomen aangeplant worden. Aangezien deze bomen minder gemakkelijk aanslaan gaat op deze plaats een standplaatsverbetering uitgevoerd worden. Dit houdt in dat er ter hoogte van iedere toekomstige fruitboom (circa 28) een put van 1,5 op 1,5 meter groot en 0,75 meter diep gegraven zal worden. Deze put zal vervolgens gevuld worden met de helft van de uitgegraven bodem en voor de helft een bodemverbeteringsmiddel.

2. Wegenis

Doorheen het plangebied zal een wegenis (in de vorm van voetpaden) aangelegd worden. De wegenis (630 m²), gelegen voornamelijk in het westelijke gedeelte van het plangebied, zal opgebouwd worden uit porfiersteenslag en heeft een breedte van 1,50 meter. De koffer voor de porfierpaden zal 20 centimeter diep vanaf het ontworpen maaiveld zijn.

Er zal ook een plankenpad (65 meter lang) in het oostelijke gedeelte van het plangebied aangelegd worden. Dit plankenpad zal gelegen zijn over de nattere delen en de oostelijke poel. De palen voor het plankenpad gaan ongeveer 1,5 meter diep gefundeerd worden vanaf het ontworpen maaiveld.

3. Poelen

Er zullen twee poelen aangelegd worden binnen het parkbos. De westelijke poel (485 m²) zal een maximale diepte van 150 centimeter krijgen terwijl de oostelijke poel (2.864 m²) een maximale diepte van 200 centimeter zal krijgen. De westelijke poel zal verbonden worden met de reeds aanwezige gracht die een diepte heeft van circa 100 centimeter. De oostelijke poel zal eveneens een veedrinkplek voorzien.

4. Plaatselijke ingrepen

Er zal eveneens een speelheuvel (1.335 m²) gecreëerd worden. Deze zal een hoogte hebben van circa 300 centimeter. Er zal geen afgraving gebeuren voor de ophoging, zo zal er geen teelaarde worden afgegraven en zal tevens geen zoden verwijderd worden.

Verder zal over het parkbos op verschillende plaatsen banken en tafels geplaatst worden. De banken en tafels worden maximaal 60 centimeter diep gefundeerd.

Deze kunnen bereikt worden door paden in het grasland. De graspaden worden licht verhoogd (maximaal 10 centimeter) aangelegd. Dit wordt bekomen door het spreiden van teelaarde afkomstig van de koffer van de porfierpaden.

Verder zal over het parkbos op verschillende plaatsen heestermassief en bomen aangeplant worden. Deze zullen plaatselijk een minimale verstoring veroorzaken. Verspreid over het terrein zullen verschillende hoogstambomen zoals eik en linde geplant worden. Deze bomen worden met kluit geleverd en gaan een standaard plantput van circa 1m² groot krijgen die ongeveer 50 centimeter diep zal zijn.

Met uitzondering van de bovengenoemde poelen, zal er niet geëgaliseerd of afgegraven worden.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

3 Gemotiveerd advies over het al dan niet nemen van maatregelen

3.1 Volledigheid van het onderzoek

Het vooronderzoek heeft tot dusver bestaan uit een bureauonderzoek en landschappelijk booronderzoek (prospectie zonder ingreep in de bodem). Op basis van dit onderzoek kon met voldoende zekerheid worden vastgesteld dat er binnen het plangebied geen archeologische vindplaats met kennispotentieel aanwezig is, welke wordt bedreigd door de geplande werken.

3.2 De aan- of afwezigheid van een vindplaats

Bureauonderzoek – 2019C106¹

Op basis van de aardkundige gegevens kon tijdens het bureauonderzoek vastgesteld worden dat het plangebied gelegen is in een vallei. Dit wordt bevestigd door DTM, bodemkaart en Quartairgeologische kaart. De Quartairgeologische kaart toont dat het plangebied Holocene fluviatiele afzettingen bevat. De bodemkaart toont dat het plangebied een natte bodem zonder profiel bevat.

De archeologische gegevens in de omgeving tonen dat er vele archeologische resten in de omgeving terug te vinden zijn. Op een gelijkaardige landschappositie zijn archeologische resten daterend uit de Steentijd teruggevonden. De meldingen geven voornamelijk lithische artefacten aan die voorkomen uit een veldprospectie. De archeologische resten daterend vanaf de IJzertijd kunnen voornamelijk teruggevonden worden op de hogere posities in het landschap. De archeologische resten daterend vanaf de Middeleeuwen kunnen dan weer over het gehele gebied teruggevonden worden zowel laag en nat als hoog en droog.

De gegevens in de archeologienota tonen aan dat het gebied een ongunstige positie heeft voor bewoningssporen. Vanwege de natte omgeving kunnen bewoningssporen minder snel verwacht worden. Echter kunnen ze niet uitgesloten worden. De middeleeuwse walgrachtsite aan het plangebied is hier een voorbeeld van. Archeologische resten daterend van het Laat-Paleolithicum tot Neolithicum hebben een eerder hogere kans op voorkomen. Dit wordt eveneens aangetoond door de CAI-meldingen die op een gelijkaardige landschappositie gelegen zijn als het plangebied.

Historisch kaartmateriaal toont aan dat het plangebied onbebouwd is geweest vanaf de 18de eeuw. Het plangebied is dan ook voornamelijk in gebruik geweest als bosgebied of grasland. Op basis van deze gegevens is de kans op archeologische resten daterend vanaf de 18de eeuw laag.

Binnen het plangebied zal een parkbos gerealiseerd worden. Het bestaande bos zal behouden blijven. De geplande werken in het plangebied hebben een divers karakter, waarbij de impact van de werken ook variabel is.

Sommige van de werken brengen een ophoging van het maaiveld teweeg. Concreet gaat het om de volgende ingrepen:

- De aanleg van een nieuw bosgebied.
Er zal een nieuw bosgebied (2.580 m²) voorzien worden in het oosten van het plangebied. Dit nieuwe bos zal zich op een natuurlijke manier ontwikkelen, zodat er geen aanplanting van bomen zal gebeuren. Dit gebied zal echter wel opgehoogd worden, maar deze ophoging zal niet voorafgegaan worden door een afgraving. De ophoging vindt vanaf het huidige maaiveld plaats zonder afgraven van de teelaarde en/of zoden. De ophoging leidt daarmee niet tot bijkomende verstoring van de bodem. Om deze reden is de bedreiging van archeologische resten beperkt, waardoor er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is.

¹ Dit tekstdeel is met het oog op conformiteit (vrijwel) woordelijk overgenomen uit: Van Mierlo 2019, 38-9.

- De aanleg van een speelheuvel.
Hiervoor zal een ophoging plaatsvinden vanaf het maaiveld. Ook hierbij zal de aanleg van de speelheuvel niet vooraf gegaan worden door afgravingen van de teelaarde of zoden. De ophoging vindt direct vanaf het maaiveld plaats. De ophoging is 300 centimeter hoog en zal een oppervlakte hebben van 1.335 m². Omdat er enkel een ophoging zal gebeuren en geen afgraving en omdat de ophoging eerder beperkt is, zal de impact op eventuele archeologische resten beperkt zijn. Hierdoor kan deze zone vrijgesteld worden van de noodzaak tot archeologisch vervolgonderzoek, mits er mitigerende maatregelen genomen worden om indirecte bodemverstoring te voorkomen. Deze mitigerende voorwaarden zijn ook van toepassing op de zone van het nieuwe bos en de aanleg van de fruitbomen. Deze mitigerende maatregelen worden toegelicht in de randvoorwaarden van het Programma van Maatregelen.

Een deel van de werken vindt oppervlakkig in het maaiveld plaats, heeft een beperkte omvang of zijn smal en lang. In het westen van het plangebied zullen fruitbomen aangeplant worden. Hieronder vallen:

- De aanplanting van de fruitbomen.
Gezien de kleine oppervlakte van de ingrepen en de verspreiding van de putten, zou verder onderzoek enkel een beperkte en versnipperde kenniswinst opleveren. Omwille hiervan wordt geen verder onderzoek geadviseerd in deze zone.
- De aanleg van wegen en plankenpaden, evenals de plaatsing van banken en tafels.
Deze leidt slechts tot oppervlakkige verstoringen in de vorm van smalle lange tracés of tot zeer lokale diepere verstoringen. De impact van deze werken is daarmee eveneens zeer beperkt.

Omdat deze werken weinig impact op het bodemarchief zullen hebben, kunnen deze worden vrijgesteld van de noodzaak tot archeologisch vervolgonderzoek.

Naast deze ingrepen zijn er ook werken die een grotere impact op de bodem hebben, meerbepaald de aanleg van de twee poelen. Beide poelen tezamen hebben een oppervlakte van 3.349m², verdeeld over 2.864m² en 485m². Gezien het dieptebereik van de aanleg van de poelen (200 centimeter onder maaiveld) kunnen archeologische resten verstoord worden. Derhalve is voor deze zones nodig om archeologisch vervolgonderzoek nodig om te bepalen of er sprake is van de aanwezigheid van archeologische sites en of deze daadwerkelijk bedreigd worden door de geplande werken.

Omwille van de kans op archeologische resten daterend vanaf het Laat-Paleolithicum wordt er vervolgonderzoek geadviseerd. Dit vervolgonderzoek bestaat uit een landschappelijk bodemonderzoek om de kans op archeologische resten te bepalen, de intactheid van de bodem en de bepaling van de bodems binnen het plangebied. Dit vervolgonderzoek zal enkel moeten gebeuren ter hoogte van de poelen. De overige geplande werkzaamheden zullen weinig of geen impact veroorzaken of zijn slechts zeer beperkt in oppervlakte.

Verder zal er voor de kleine poel enkel vervolgonderzoek naar Steentijdsites moeten uitgevoerd worden. De oppervlakte van 485 m² is voor eventuele resten van sporensites te klein waardoor er slechts zeer fragmentarische kennis uit gehaald kan worden. Om deze zone verder te onderzoeken aan de hand van een proefsleuvenonderzoek is wegens afweging van de kosten tegen de baten niet interessant.

Samengevat betekent dit dat vervolgonderzoek zich kan beperken tot beide locaties waar poelen gerealiseerd zullen worden. Vanwege de beperkte omvang van de kleinste poel (485 m²) kan het onderzoek aldaar zich enkel toespitsen op vondstensites uit de Steentijd. Voor de andere poel (2.864 m²) geldt dat vervolgonderzoek zich zowel op vondstensites uit de Steentijd als op sporensites vanaf het Neolithicum dient te richten. Verder mag er geen afgraving gebeuren binnen de zone voor de speelheuvel.

Met het landschappelijke bodemonderzoek zal de bodemopbouw en de mate van intactheid daarvan bepaald worden. Tevens wordt de mogelijke aanwezigheid van intacte vuursteenvindplaatsen getoetst. Het landschappelijke bodemonderzoek levert tevens gegevens op omtrent de archeologische potentie van andersoortige archeologische vindplaatsen.

Landschappelijk bodemonderzoek - 2019H249

Bij het landschappelijk bodem werd in alle boringen over het terrein een AC-bodemprofiel aangetroffen dat is opgebouwd uit zandleem (tot lemig zand) met lokaal een kleiige bijmenging. Het betreffen fluviaatle sedimenten die zijn afgezet tijdens het Holocene in de vallei van de Rosdam- en Hooglatembeek. Deze maken deel uit van de Formatie van Arenberg, de opvullingen van de alluviale vlaktes in het Schelde bassin vanaf het Laat-Weichseliaan. Meer bepaald gaat het hier om de afzettingen van het afdekkende leemfacies van de Formatie van Arenberg, Lid van St. Paulus (voorheen Lid van Rotspoel). Dit leemfacies wordt gewoonlijk gedateerd vanaf rond 1000 n.Chr.

Uit de boringen is gebleken dat de trefkans, binnen het bereik van de geplande werken, inzake *in situ* bewaarde archeologische resten van het Laat-Paleolithicum tot en met de Vroege Middeleeuwen over het volledige onderzoeksgebied zeer gering is. De afzettingen van het Lid van St. Paulus worden immers gewoonlijk na 1000 n.Chr gedateerd.

Er werden echter geen verstoringen van het bodemarchief aangetroffen. De aanwezigheid van eventuele sporenniveaus vanaf de Vroege Middeleeuwen kan aldus niet uitgesloten worden.

De verwachting op (sporen)sites uit de Volle Middeleeuwen tot Nieuwe tijd met kennispotentieel wordt echter zeer laag ingeschat. Het landschappelijk booronderzoek heeft namelijk aangetoond dat het plangebied in een zeer natte zone is gelegen, in de overstromingsvlakte van de aangrenzende Hooglatembeek, welke minder geschikt was voor bewoning en in de Middeleeuwen waarschijnlijk vooral werd gebruikt als vloeiveide. Er worden dan ook geen sporen verwacht met kennispotentieel, maar hooguit incidentele sporen van activiteiten gerelateerd aan bovengenoemd landgebruik (bijv. sloten en greppels).

3.3 Impact van de geplande werken

Gezien de moederbodem zich op een diepte van ca. 20 à 45 centimeter onder maaiveld bevindt en de geplande werken een verstoring van het bodemarchief tot op ca. 150 à 200 centimeter onder maaiveld zullen teweegbrengen, kan de *in situ* bewaring van eventueel aanwezige grondvaste resten niet gegarandeerd worden. Maar zoals bij de voorgaande paragraaf werd aangegeven, wordt de kans op archeologische resten met kennispotentieel binnen het bereik van de geplande werken als zeer laag geacht.

3.4 De bepaling van de maatregelen

Op basis van deze gegevens wordt door het Vlaams Erfgoed Centrum geen verder onderzoek geadviseerd. De geplande werkzaamheden vormen geen bedreiging voor het bodemarchief. Er hoeft geen programma van maatregelen te worden opgesteld.

Ondanks het advies tot vrijgeven van het terrein, blijven de bepalingen voor het melden van toevondsten van kracht, conform artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet. De civieltechnisch uitvoerder is verplicht eventuele toevondsten binnen drie dagen na ontdekking te melden bij Onroerend Erfgoed.